

DYSKURS RACJI VERSUS DYSKURS EMOCJI, CZYLI O SZTURMIE NA KAPITOL W MEDIACH PUBLICZNYCH POLSKI, ROSJI I NIEMIEC

THE DISCOURSE OF REASONS VERSUS THE DISCOURSE
OF EMOTIONS: STORMING OF THE US CAPITOL
IN THE PUBLIC MEDIA OF POLAND, RUSSIA, AND GERMANY

*Dagmara Głuszek-Szafraniec** , *Patrycja Szostok-Nowacka***

— ABSTRAKT —

Artykuł przedstawia wyniki analizy relacji medialnych w krajach europejskich na temat wydarzeń ze stycznia 2021 roku w Stanach Zjednoczonych. Kongres USA obradował nad zatwierdzeniem wyników wyborów prezydenckich, kiedy tłum zwolenników Donalda Trumpa wdarł się do budynku. Autorki porównały telewizyjne serwisy informacyjne stacji publicznych w trzech krajach: w Polsce, Rosji i Niemczech. Posługiwały się analizą zawartości w jej wymiarze ilościowo-jakościowym oraz metodami jakościowymi (Krytyczna Analiza Dyskursu), a także analizą porównawczą. Wyniki badań pozwoliły na wskazanie dominujących typów dyskursu w mediach publicznych w styczniu 2021 roku. Autorki wykazały zróżnicowany charakter stosowanych narracji (instrumentalizacja dyskursu versus kronikarski styl narracji), języka (nacechowanie emocjonalne versus informacyjność) oraz kontekstualizacji

— ABSTRACT —

The article presents the results of the analysis of media coverage in European countries on the events of January 2021 in the United States. The US Congress was deliberating to approve the presidential election results when a crowd of Donald Trump supporters burst into the building. The authors compared television news services of public stations in three countries: Poland, Russia, and Germany. The content analysis in its quantitative and qualitative dimensions, qualitative methods (Critical Discourse Analysis) as well as comparative analysis were used. The research results allowed the authors to indicate the dominant types of discourse in the public media in January 2021. The authors have shown the varied nature of the narratives used (discourse instrumentalization versus the chronicle style of narration), language (emotional versus informational), and the contextualization

* Uniwersytet Śląski, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej.

** Uniwersytet Śląski, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej.

doniesień medialnych (osadzanie w kontekstach historycznych, społecznych czy kulturowych).

of media reports (embedding in historical, social, or cultural contexts).

Słowa kluczowe: Kapitol; media publiczne; retoryka, narracja; dyskurs medialny

Keywords: Capitol; public media; rhetoric; narration; media discourse

WSTĘP

Wydarzenia z 2021 r. w USA przykuły uwagę milionów widzów na całym świecie. Podważenie wyborczych procedur przez reprezentanta Partii Republikańskiej Donalda Trumpa spowodowało, że jego zwolennicy zaczęli gromadzić się w akcie protestu przeciwko przyjęciu przez Kongres uchwały o zwycięstwie kandydata Partii Demokratycznej Joego Bidena. Trump w swoich wypowiedziach po wyborach wielokrotnie sugerował, że w ich trakcie miało dojść do różnych nieprawidłowości, w wyniku czego został on pozbawiony należnego mu urzędu. Wprost zarzucał rywalom kradzież i nawoływał do przeciwstawienia się wynikom: „Nigdy się nie poddamy. (...) To się nigdy nie wydarzy. Nie poddajecie się, gdy w grę wchodzi kradzież” (Stokols, 2021). Prawie 1/3 Amerykanów wierzyła i nadal wierzy, że wybory zostały sfalszowane (*Monmouth University Poll, 2021, s. 2*). Ostatecznie kumulacja zarzutów i wątpliwości zwolenników Trumpa doprowadziła do eskalacji napięcia i szturm na Kapitol.

CEL BADAŃ, POLE TEORETYCZNE I METODOLOGIA

Celem artykułu jest analiza doniesień medialnych na temat ataku na Kapitol w telewizjach krajów, które w odmienny sposób postrzegają rolę USA w stosunkach międzynarodowych. Badania ogniskowały się wokół oficjalnych dyskursów prezentowanych w mediach publicznych Polski, Rosji i Niemiec, z uwagi na fakt istotnej rangi tychże nadawców w każdym z tych systemów medialnych (Büchel et al., 2016, s. 219; Kiriya, Degtereva, 2010, s. 41; Węglińska, 2019, s. 15). Ponadto celem było sprawdzenie, w jaki sposób mówiło się o wydarzeniach w USA i na jakie wątki zwracano uwagę. Amerykańskie wybory i ich wyniki mają wpływ na działania rządów europejskich. Kierunek polityki urzędującego prezydenta USA zawsze oddziałuje na realizację celów państw europejskich (Mania, 2003). Dlatego też zdecydowano się na dobór różnych przypadków, które mają do poli-

tyki amerykańskiej odmienny stosunek. Polska jest przykładem kraju, który po 1989 w relacjach z USA wykazywał entuzjastyczne nastawienie, bez względu na afiliację polityka sprawującego urząd prezydenta (Zięba, 2015). Rosja tradycyjnie stała i stoi w opozycji do USA, rywalizując z nimi o rolę hegemonu światowego. Niemcy jako państwo naznaczone skazą nazizmu w szczególności przywiązują wagę do wartości demokratycznych i procedur prawnych. Jednocześnie głos RFN można uważać za głos Europy Zachodniej. Sposób relacjonowania przez niemieckie media publiczne ataku na Kapitol w tym przypadku ukazuje stanowisko „starej Unii”, gdzie system demokratyczny i wartości liberalne są podstawą każdego porządku prawnego.

Aby zrealizować cel artykułu, postawiono szereg pytań badawczych: 1) Jaka tematyka przykuwała największą uwagę mediów i na jakim tle rysowały się różnice pomiędzy relacjami kanałów publicznych? 2) Jakim językiem posługiwano się w doniesieniach medialnych? 3) Jakie konteksty dominowały w relacjach na temat wydarzeń na Kapitolu? 4) Czy ukształtował się jakiś wzór narracji wobec omawianych wydarzeń?

Dyskurs medialny rozumiany będzie tutaj jako zdarzenie kulturowe, czyli zespół różnych wartości, norm, znaczeń, występujących w danej kulturze, służących do konceptualizacji rzeczywistości, z uwagi na fakt, że każdy język posiada określone ramy interpretacyjne świata. Media zapośredniczają rzeczywistość, sprawiając, że jednostka w coraz większym stopniu postrzega świat poprzez konstrukcje medialne (Sasińska-Klas, 2014, s. 424). Odmienność kultur medialnych w trzech państwach powoduje, że dyskurs ten będzie przebiegał w sposób zróżnicowany (Biskupska, 2014, s. 370). Wpływa na to szereg czynników, które decydują o sile nadawców publicznych (w przypadku Rosji – państwowych) na danym rynku medialnym, ich statusie wśród innych mediów audiowizualnych, a także zasięgu potencjalnego oddziaływania na odbiorców. Choć w krajach demokracji liberalnej mechanizmy komercjalizacji wykształciły wzór komunikacji sprawozdawczo-informacyjnej, to w wielu krajach (np. w Rosji czy w Chinach, ale też w Ameryce Południowej) praktyki dziennikarskie związane są z obowiązującą ideologią polityczną, a sami dziennikarze mają tendencje do interweniowania w świat polityki (Hanitzsch, 2007, s. 372).

W celu zbadania kontekstów określających dyskurs medialny zastosowano Krytyczną Analizę Dyskursu (Wodak, 2011), która na potrzeby tychże badań stanowi część uzupełniającą analizy zawartości (Pisarek, 1983, s. 45). Skoncentrowano się zatem na zjawiskach społecznych, ujawnianych za pomocą języka. Język zarówno odtwarza porządek społeczny, jak i go wzmacnia (van Dijk, 2003).

KAD daje pewną swobodę metodologiczną w zbieraniu danych i ich interpretacji (van Dijk, 2003), jednak nie oznacza to, że zrezygnowano z wymiaru ilościowego analizy. KAD posłużyła w tym kontekście jako element analizy jakościowej, stosowanej także w analizie zawartości (Pisarek 1983, Krippendorff, 2004), a nacisk został położony na powtarzalność pewnych określeń, podobieństwo wypowiedzi, występujących w serwisach informacyjnych oraz ogólnej charakterystyki relacji medialnych w kanałach ARD, Rossija 1 i TVP.

Dyskursy obecne w mediach niemieckich, polskich i rosyjskich odbywają się w innych przestrzeniach kulturowych, politycznych, a także ideologicznych, co wpływa na odmiennosć stosowanych narracji medialnych. Jak wskazuje van Dijk, ideologie w dyskursie służą jako pewien punkt odniesienia, podstawa obrazowania siebie. Występuje tutaj swoista polaryzacja między wartościami preferowanymi, reprezentowanymi przez grupę, a negatywnymi, które reprezentują inne grupy (van Dijk, 2009, s. 193). Podążając za Foucault (2002, s. 34) i Bourdieu (2016), należy podkreślić, że język ma moc sprawczą, wpływa na stosunki społeczne i przede wszystkim decyduje o znaczeniach, funkcjonujących w społeczeństwie. W języku odzwierciedlona jest władza, a ten kto panuje nad komunikacją, jest w stanie narzucić określone znaczenia w dyskursie publicznym. Można więc założyć, że media publiczne będą również odzwierciedlały te stosunki władzy w swoich przekazach (Sasińska-Klas, 2014, s. 430).

Przedmiotem analizy stały się materiały dotyczące USA, wyemitowane w głównych wydaniach wiadomości w publicznych mediach Polski, Rosji i Niemiec. Ramy czasowe badania zostały wyznaczone przez wybory uzupełniające w Georgii, które przesądziły o przewadze Demokratów w Senacie, uniemożliwiając Republikanom blokowanie inicjatyw ustawodawczych oraz nominacji nowo wybranego prezydenta. Dzień po ich przeprowadzeniu zwolennicy Trumpa dokonali ataku na Kapitol. Datą końcową badania jest dzień po zaprzysiężeniu Bidena na prezydenta USA. Jednostką analizy był pojedynczy news, rozumiany jako oddzielny materiał dziennikarski, emitowany zazwyczaj pod osobnym tytułem w serwisie informacyjnym. Jednostką obliczeń była 1 sekunda. Mając na uwadze, że analiza materiałów z trzech różnych krajów wymaga ujęcia uwzględniającego kontekst ich powstawania¹, analizę zawartości traktowano jako „technikę badawczą umożliwiającą tworzenie powtarzalnych i ważnych wniosków

¹ W tym przypadku historyczny, polityczny oraz związany ze zróżnicowanym funkcjonowaniem systemów medialnych Polski, Rosji oraz Niemiec.

na temat tekstów (lub innych istotnych treści) w kontekście ich wykorzystania” (Krippendorf, 2004, s. 18).

W badaniu zastosowano klucze kategoryzacyjne, obejmujące łącznie 85 zmiennych. Kategorie porządkowe obejmowały kraj emisji materiału, datę oraz czas trwania newsa. Materiały analizowano też pod względem tego, jaką rangę nadano w nich głównym bohaterom badanych wydarzeń, czego miarą było wspomnienie o nich lub zamieszczenie ich dosłownej wypowiedzi. Tematykę newsów określano dwukrotnie. Najpierw kategoryzowano materiały pod względem dominującej tematyki, następnie określano szczegółową tematykę publikacji, stosując wielokrotną kategoryzację. Kolejna grupa kategorii klucza pozwoliła na określenie, na jakim tle prezentowano przekazywane informacje, kontekst również kategoryzowano wielokrotnie, kodując wszystkie nawiązania, jakie pojawiały się w newsie. Zrezygnowano z określania ogólnego wydźwięku materiałów, zamiast tego badając ocenę formułowaną w ich trakcie na temat poszczególnych aspektów relacjonowanych wydarzeń. Na podstawie tych ocen obliczano wskaźnik, który nazwano *klimatem oceny* względem dwóch obozów: Demokratów i Republikanów.

WYNIKI ANALIZY ZAWARTOŚCI NEWSÓW TELEWIZYJNYCH

Analizie poddano 73 newsy wyemitowane między 5–21 stycznia 2021 w głównych serwisach stacji telewizyjnych Polski, Rosji i Niemiec. W Polsce opublikowano w tym okresie 20 materiałów dotyczących sytuacji w USA, w Rosji 29, a w Niemczech 24. Choć sama liczba wiadomości nie wydaje się drastycznie różna w poszczególnych krajach, to na rangę, jaką nadawano wydarzeniom towarzyszącym zmianie władzy w USA, dodatkowo wpływa ogólny czas poświęcony ich relacjonowaniu. Najdłuższy był on w przypadku Rosji, gdzie jeden materiał trwał średnio 8 minut i 7 sekund. W Polsce średnia długość wiadomości wynosiła 3 minuty i 13 sekund, w Niemczech newsy okazały się najkrótsze, ich średnia długość wynosiła 1 minutę i 51 sekund. Zróznicowanie to, oprócz wspomnianego już znaczenia przypisywanego relacjonowanym wydarzeniom, było również związane ze specyfiką poszczególnych serwisów informacyjnych. W Rosji „Вести” („Wiesti”) trwają od około godziny w dni powszednie do nawet dwóch godzin w weekendy. Polskie „Wiadomości” to serwis około półgodzinny, natomiast niemiecki „Tagesschau” trwa około 20 minut.

EMOCJE W RELACJACH MEDIALNYCH

Analizę sposobu prezentowania tematyki dotyczącej USA w serwisach informacyjnych warto rozpocząć od elementu, z którym styka się widz w pierwszej kolejności, a więc od tytułów newsów. Zazwyczaj są one uwidocznione na tzw. „pasku” na dole ekranu i pozwalają na wstępne ustosunkowanie się do prezentowanych informacji.

W „Wiadomościach” 10 spośród 20 tytułów okazało się nacechowanych emocjonalnie. Neutralnie tytułowano materiały dotyczące impeachmentu Trumpa, przygotowań do inauguracji i jej przebiegu, oceny kadencji ustępującego prezydenta oraz przyszłości jego następcy. Emocjonalne określenia, takie jak *chaos, kryzys, konflikt, przemoc*, pojawiały się w relacjonowaniu wydarzeń na Kapitolu i ich następstw: „Polityczny kryzys w Waszyngtonie”; „Strategia chaosu i przemocy”; „USA: zaostrza się polityczny konflikt”. Tytuły newsów dotyczących blokady kont Trumpa w mediach społecznościowych jednoznacznie sugerują interpretację wydarzeń, zawierając odniesienia do naruszenia wolności słowa czy też metaforę z orwellowskiej antyutopii: „Wielki Brat blokuje w sieci”; „Internetowi giganci cenzurują Internet”.

Większość newsów w rosyjskiej telewizji zostało zatytułowanych w sposób emocjonalny, często sarkastyczny, z użyciem nacechowanych afektywnie określeń (bitwa, bunt, agresja, szturm, chaos, polowanie, oblężenie, bojkot, cios w plecy) oraz niedemokratycznych odniesień (Cyfrowy Gułag, republika bananowa, wielka czystka, *cancel culture*). Sam polityczny proces zmiany władzy porównywano do działań wojennych („Bitwa o amerykański Biały Dom dobiega końca”), ale także w sposób nieco ironiczny („Europa próbuje zapomnieć Trumpa, marząc o Bidenie”). Zajęcie Kapitolu było relacjonowane w sposób wzbudzający lęk („Agresja, szaman, koniec demokracji: świat radzi USA zachować się dojrzałe”; „Szturm Kapitolu: polityczny chaos, który przejdzie do historii”). Zablockowanie przez media społecznościowe kont Trumpa oraz części jego zwolenników było opisywane w sposób narzucający interpretację („Cyfrowy Gułag dla Trumpa i jego zwolenników”). Z krytyką spotkało się także poszukiwanie winnych ataku na Kapitol oraz postępowanie przeciwko prezydentowi („Gra bez zasad: Demokraci zadają cios w plecy odchodzącemu Trumpowi”). Sceptycznie odniesiono się do nadzwyczajnych środków bezpieczeństwa towarzyszących inauguracji Bidena („Oblężony Kapitol i werdykt dla Trumpa: co się dzieje w USA”). Pojawiły się też materiały odnoszące się do całokształtu sytuacji politycznej i przemian kul-

turowych w tym kraju („Trump wypiera się Trumpistów, *cancel culture* nabiera tempa”; „USA: kroniki wielkiej „czystki” i powrotu kustosa Majdanu”).

W niemieckim serwisie „Tagesschau” rzadziej niż w Polsce i w Rosji sięgano po określenia nacechowane emocjonalnie. Częściej można było spotkać styl informacyjny nagłówków i próbę wyważenia. Na 24 materiały tylko w pięciu nagłówkach znalazły się słowa opisujące w sposób afektywny sytuację w USA (np. „Były gubernator Schwarzenegger porównuje szturm na Kapitol Stanów Zjednoczonych do nocy kryształowej”). Reakcje polityków europejskich na wydarzenia w USA opisywano już w samych newsach w kategoriach głębokiego poruszenia (Biden), zniesmaczenia, rozczarowania. W odniesieniu do kwestii zablokowania konta Trumpa w mediach społecznościowych niemiecka telewizja posługiwała się raczej neutralnym i sprawozdawczym językiem („Dyskusja na temat kontrolowania sieci społecznościowych po zablokowaniu Trumpa na Twitterze”), w przeciwieństwie do telewizji polskiej czy rosyjskiej. Wskazywano wprost, że stało się to w wyniku dalszego publikowania przez prezydenta wiadomości o wyborczym fałszerstwie. Również tytułów newsów na temat wszczęcia impeachmentu przeciwko Trumpowi nie można było zakwalifikować jako wyrażających opinie lub emocje („Amerykańska Izba Reprezentantów głosi w sprawie impeachmentu przeciwko Trumpowi”).

Tematyka newsów telewizyjnych

Tematyka szczegółowa materiałów wskazała na duże zainteresowanie wszystkich stacji takimi aspektami relacjonowanych wydarzeń jak sam szturm Kapitolu, do którego nawiązywano w około połowie materiałów, oraz postępowanie przeciwko Donaldowi Trumpowi, obecne w co trzecim materiale.

W TVP najpopularniejszym wątkiem okazało się zablokowanie kont w mediach społecznościowych Trumpowi, a później również jego zwolennikom, które wspomniano w więcej niż połowie materiałów (55%), poruszając jednocześnie drugi z najpopularniejszych tematów – kwestie wolności słowa i cenzury Internetu (45%). Te wydarzenia stały się pretekstem do rozważań na temat sytuacji polskich mediów, struktury ich własności, repolonizacji, a także ataków na opozycję, która w tym czasie sugerowała konieczność zakończenia działalności przez TVP Info. Co trzeci (35%) materiał zawierał nawiązania do wystąpień medialnych Trumpa, które interpretowano pod kątem jego ewentualnej odpowiedzialności za atak na Kapitol oraz zasadności ograniczenia mu

możliwości publikowania w sieci. Poszukiwano dowodów na to, że ustępujący prezydent starał się raczej uspokoić swoich zwolenników niż podburzać ich do szturm.

Materiały w rosyjskim serwisie były najdłuższe, najbardziej rozbudowane i w związku z tym wielowątkowe. Najczęściej poruszano zagadnienie wystąpień medialnych Trumpa (55,2%), przypominając ich obszerne fragmenty, interpretując (zazwyczaj na jego korzyść), ale także pokazując mniej poważne, a nawet ośmieszające ujęcia (wielokrotnie pokazywany fragment, na którym Trump „tańczy” do piosenki YMCA). W niemal co drugim (48,3%) odnoszono się do zablokowania kont prezydenta w mediach społecznościowych, przy czym, w przeciwieństwie do Polski, stało się to pretekstem do krytyki amerykańskiego pojmowania wolności słowa i demokracji jako takiej. Częściej niż w co trzecim (37,9%) newsie nawiązywano do poszukiwań winnych organizacji ataku na Kapitol, ich aresztowania, ale również donoszenia na nich przez osoby bliskie, nagonki w Internecie itp. Bardzo często używano w tym kontekście określenia „polowanie”, pokazując zatrzymanych raczej jako ofiary niż winnych. Podobnie często (37,9%) odnoszono się także do kwestii nieobecności Trumpa (zapowiedzianej, a potem rzeczywistej) na inauguracji Bidena. Podkreślano, że taka sytuacja ma miejsce po raz pierwszy od 152 lat i że obecność ustępującego prezydenta na inauguracji swojego następcy jest symbolem ciągłości władzy, co najwyraźniej przestało mieć miejsce w USA, pogrążonych w politycznym kryzysie. Sugerowano w ten sposób głęboką zapaść amerykańskiej demokracji. Przyglądano się również przygotowaniom do inauguracji pod względem zapewnienia jej ochrony (34,5%). Zastosowane środki bezpieczeństwa spotkały się z dużą krytyką, Waszyngton nazywano obłożonym miastem, wskazywano, że inaugurację ochrania większa liczba mundurowych niż liczył kontyngent wojsk USA w Iraku i Afganistanie.

Relacje w niemieckiej ARD skupione były głównie wokół zamieszek na Kapitolu (54,2%). Większą uwagę niż w Polsce czy Rosji przywiązywano do konsekwencji tych wyborów dla Niemiec i świata (co trzeci i co czwarty materiał), wskazując nowe kierunki polityki Bidena (walka z koronawirusem, otwarta polityka imigracyjna, przystąpienie do układu klimatycznego). W porównywalnym stopniu jak w pozostałych krajach interesowano się postępowaniem przeciwko Trumpowi (33,3%), przywołując jednak wypowiedzi głównie polityków amerykańskich, którzy popierali wszczęcie impeachmentu. W co czwartym materiale pojawiał się sam Trump, któremu bezpośrednio oddawano głos – czy to w kontekście nawoływania do spokoju, zablokowania konta na Twitterze, czy krytyki Nancy Pelosi za próbę postawienia go w stan oskarżenia. Co piąty

materiał dotyczył także przygotowań do inauguracji i środków bezpieczeństwa („wielkie wyzwanie”), i podobnie jak w Rosji posługiwano się tu określeniem „oblężone miasto”.

Kontekstualizacja i wydźwięk wiadomości

Analizowane programy informacyjne znacznie różnią się między sobą tendencją do umieszczania podawanych wiadomości w różnego rodzaju kontekstach, które mogą czasami pomóc lepiej zrozumieć relacjonowane wydarzenia, częściej jednak narzucają ich jednoznaczną interpretację. Średnio, każdy materiał wyemitowany w stacji rosyjskiej zawierał nawiązanie do ponad czterech kontekstów (4,24), w polskiej do niespełna trzech (2,65), natomiast w niemieckiej tylko do jednego (1,12).

W „Wiadomościach” najczęściej (w 45% przypadków) nawiązywano do wolności słowa jako podstawy demokracji. Wspominano, jak ważna dla demokratycznego porządku jest zasada swobody wypowiedzi oraz jak istotne znaczenie odgrywają w tym media masowe, które, aby zapewnić poszanowanie tej zasady, nie mogą być zależne od zewnętrznych podmiotów ekonomicznych, arbitralnie kształtujących nie tylko rynek medialny, ale także narzucających wartości i wpływających na kształt polityki krajowej. Bardzo często (40%) ilustracją relacji stawały się cytaty z amerykańskich mediów, pokazujące nastroje w USA, sposób interpretowania wydarzeń, ale również polityczną stronniczość. Wydarzenia w USA stały się dla „Wiadomości” pretekstem do analizy bieżącej sytuacji politycznej w kraju (30%). Atak na Kapitol porównywano do zachowania polskiej opozycji (blokowanie mównicy, zachęcanie do protestów), natomiast relacjonując działania gigantów medialnych na rynku mediów społecznościowych, starano się uzasadnić proces repolonizacji mediów. Oprócz materiałów własnych sięgano po cytaty i relacje z innych polskich mediów (30%), pokazując, w jaki sposób komentują one wydarzenia w USA (najczęściej były to media kojarzone z obozem prorządowym).

„Вести” osadzały publikowane materiały w szerokich kontekstach, które stanowiły znaczną część emitowanych relacji. Dominującym (niemal 45%) okazał się kontekst podzielonego społeczeństwa amerykańskiego. Wskazywano na wiele osi tego podziału, nie tylko polityczną, ale również ekonomiczną, ideologiczną i rasową. Podobnie jak Polska, chętnie (41%) odnoszono się do medialnych reakcji na wydarzenia w USA, relacji dziennikarskich, oświadczeń właścicieli

mediów społecznościowych, reakcji stacji telewizyjnych na zachowania polityków, podkreślając stronniczość mediów i dyskryminowanie ustępującego prezydenta. Niemal 38% materiałów osadzono w kontekście słabości amerykańskiej demokracji (a nawet jej „śmierci”). Wskazywano na nieskuteczność procedur elekcyjnych, ich przestarzałość, wyśmiewając głosowanie korespondencyjne oraz system liczenia głosów. Za Trumpem używano określenia „ukradzionych” wyborów, nazywając je również „skandalicznymi”. Wiele razy pojawiała się opinia, że USA w obliczu ostatnich wydarzeń nie mają prawa pozycjonować się jako wzór demokracji czy też interweniować w wybory i inne wydarzenia polityczne na świecie, poparta wypowiedziami polityków wielu krajów (Iranu, Turcji czy Chin). Kontekst słabości demokracji był wielokrotnie (20,7%) wzmacniany totalitarnymi i niedemokratycznymi odniesieniami. I tak, USA nazywano republiką bananową, porównywano ją do Niemiec czasów przedhitlerowskich, Cesarstwa Rzymskiego tuż przed upadkiem, a nawet porewolucyjnej Rosji. Metafory i porównania rodem z ZSRR były dość chętnie stosowane, mówiono więc o wielkiej czystce, cyfrowym Gułagu czy o Pawłach Morozowych². Cytowano Orwella, dowodząc, że jego słowa lepiej charakteryzują współczesne USA niż kiedykolwiek ZSRR. Przypominano (22,1%) reakcje na dążenia wolnościowe w innych krajach (Ukraina, Białoruś, Turcja), kiedy to wspierano bojowników wychodzących na ulicę w imię demokracji i wskazywano na hipokryzję USA, które w odniesieniu do działań „wolnościowych” na własnym terenie stosują najsurowsze sankcje i nie wahają się użyć siły (27,6%).

Szczególnie chętnie (ponad 40%) stosowano kontekst polowania. Sformułowania tego używano w odniesieniu do poszukiwania winnych ataku na Kapitol oraz do postępowania przeciwko Trumpowi. Dowodzono, że „polowanie na czarownicę” rozpoczęło się jeszcze przed jego wyborem na prezydenta USA, kiedy to FBI prowadziła śledztwo przeciwko jego sztabowi, następnie administracja utrudniała mu wszelkie działania jako prezydentowi, a media przysięgły się przeciwko niemu. Kontynuacją owego polowania miał być proces mający doprowadzić do impeachmentu ustępującego prezydenta, działania mediów społecznościowych skierowane nie tylko przeciwko Trumpowi, ale również przeciwko jego zwolennikom. Prześladowania miały trwać znacznie dłużej – przewidywano, że współpracownicy i zwolennicy Trumpa będą tracić pracę i nie znajdą nowego zatrudnienia.

² Na określenie osób donoszących na swoich bliskich w sprawie ich uczestnictwa w ataku na Kapitol.

Materiały emitowane w „Tagesschau” cechowały się w porównaniu z serwisem polskim i rosyjskim niskim stopniem kontekstualizacji. Wynika to głównie z cech dziennikarstwa niemieckiego, ponieważ dziennikarze niemieccy są przekonani o tym, że przekaz ma być wyłącznie kronikarskim zapisem wydarzeń, na podstawie którego odbiorcy sami zdecydują, co o danym wydarzeniu sądzić. Ponadto relacja medialna nie powinna przeplatać się z opinią dziennikarską na dany temat (Szymańska, 2017, ss. 54–55). W odniesieniu do kategorii podziałów w społeczeństwie amerykańskim (12,5%) podkreślano przede wszystkim, że wielkim wyzwaniem nowego prezydenta będzie przekonanie zwolenników Trumpa do uznania wyniku wyborów. Rzadko (8,3%) mówiono wprost o słabości demokracji, skupiając się raczej na relacjach mediów amerykańskich (ABC, CNN), w których podkreślano, że mimo zagrożenia Biden zostanie zaprzysiężony, co będzie ważnym sygnałem dla świata, że amerykańska demokracja jest odporna na wstrząsy (16,7%). Podczas gdy rosyjskie media częściej osadzały relacje w kontekstach historyczno-totalitarnych, w Niemczech zdarzyło się to raz, w odniesieniu do czasów faszyzmu. Wyemitowano fragment wideo nagranego przez Arnolda Schwarzeneggera, który przyrównał wydarzenia na Kapitolu do „nocy kryształowej” z 1938 roku i pogromu Żydów w nazistowskich Niemczech. W newsie podkreślono, że były gubernator jest z pochodzenia Austriakiem i użył w odniesieniu do zniszczeń w Waszyngtonie słowa *Kristallnacht* (*noc kryształowa*), choć sami reporterzy niemieccy posługiwali bardziej precyzyjnym terminem *Reichspogromnacht*³.

Ostatnim punktem analizy był wydźwięk prezentowanych materiałów. Był on kodowany wielokrotnie – w odniesieniu do poszczególnych wydarzeń i ich aspektów. Każdej z ocen nadano rangę, w zależności od tego, czy wskazywały one na preferencję któregoś z obozów (Demokratów lub Republikanów), przy czym wzięto pod uwagę te odpowiedzi, które wskazywały na stronniczość, pomijając oceny neutralne⁴. Obliczono wskaźniki w ten sposób, aby 0 oznaczało jednoznaczne poparcie dla obozu Republikanów, a 1 dla Demokratów.

Różnice wydźwięków w poszczególnych krajach okazały się istotne statystycznie ($p=0$). W Polsce i Rosji ukazało się po 11 materiałów o wydźwięku jednoznacznie pozytywnym dla Republikanów, w Niemczech odnotowano

³ Termin ten został wprowadzony do obiegu publicznego w latach 80. XX wieku, głównie w celu uniknięcia trywializacji wydarzeń z listopada 1938 roku, kiedy to dokonano mordów na ludności żydowskiej, a określenie *noc kryształowa* może w pewnym stopniu zmieniać wydźwięk tamtych dni (Siegemund, 2018).

⁴ W przypadku Polski wyłączono 2 materiały jednoznacznie neutralne, Rosji – 7, a Niemiec – 8.

2 takie publikacje. Polska nie zamieściła ani jednego materiału jednoznacznie aprobatywnego dla Demokratów, w Rosji pojawiły się 3 takie materiały, a w Niemczech – 8. Polska zamieściła najwięcej materiałów o wydźwięku wyważonym, ocenianym na pośredni pomiędzy sprzyjaniem Demokratom i Republikanom (4), tutaj też pojawiło się najwięcej materiałów prawie całkowicie sprzyjających Republikanom (2), podczas gdy materiałów prawie całkowicie sprzyjających Demokratom najwięcej zamieściły Niemcy (8).

PODSUMOWANIE I DYSKUSJA

Wyniki badań zawartości serwisów publicznych stacji telewizyjnych w Polsce, Rosji i Niemczech wskazały na wysoce zróżnicowany charakter relacji dziennikarskich. Odmienności dotyczyły tematyki i jej rangi.

W relacjach medialnych w Polsce i Rosji często stosowano epitety, metafory, co nadawało dyskursowi większej dramaturgii i wskazywało na emocjonalny charakter narracji. W Niemczech posługiwano się językiem sprawozdania, rzadko sięgano po przymiotniki opisujące stan emocjonalny. Jeśli już dochodziło do takich sytuacji, to nie były to bezpośrednie wypowiedzi dziennikarskie, a przytaczane słowa polityków (m.in. Nancy Pelosi na temat „obląkania” prezydenta Trumpa). Na tym tle lepiej widoczne są znaczące różnice we wzorcach komunikacji dziennikarzy rosyjskich, polskich i niemieckich, z których ci ostatni starali się wyważyć każde słowo, aby brzmiało ono jak najbardziej neutralnie (np. *Reichspogromnacht* zamiast *Kristallnacht*).

W Polsce i Rosji zaobserwowano wysoki stopień kontekstualizacji materiałów dziennikarskich, liczne nawiązania do sytuacji wewnętrznej kraju, powiązania z bieżącą polityką wewnętrzną (Polska) lub historycznymi doświadczeniami totalitaryzmu (Rosja). Także częściej oddawano głos innym podmiotom aniżeli dziennikarzom. Zabieg ten miał jednak na celu nie tyle zobiektywizowanie materiału poprzez pluralizm opinii, co wzmocnienie dramatyizmu narracji, która, jak wykazała analiza, była również wysoce stronnicza. Dla niemieckich dziennikarzy rzadziej wydarzenia w USA były pretekstem do komentowania polityki niemieckiej.

Można wskazać trzy odrębne typy dyskursu w relacjach TVP, Rosija 1 i ARD na temat ataku na Kapitol. Polscy dziennikarze posługiwali się „narracją klinczu”, nie tylko w odniesieniu do wydarzeń w USA, ale przede wszystkim do polskiej polityki wewnętrznej. W rosyjskich mediach częściej stosowano swoistą „narrację

rebelii”, punktując słabość demokracji liberalnej we wszystkich jej wymiarach. Z kolei niemieccy korespondenci skupiali się na kronikarskim przekazie, opisując wydarzenia w ramach „narracji kroniki”. Wskaźniki stronniczości emitowanych materiałów wykazały, że w polskich i rosyjskich relacjach częściej dochodziło do instrumentalizacji dyskursu politycznego, przywoływanego w celu udowodnienia lub obalenia określonych tez. W Niemczech dyskurs medialny i dyskurs polityczny miały rozłączny charakter, nie były sobie wzajemnie podporządkowane.

Przedstawiona tematyka badań została dostrzeżona w literaturze przedmiotu, jednak nie ukazały się do tej pory publikacje w tak przekrojowym i porównawczym wymiarze. Badacze analizowali wydarzenia na Kapitolu pod kątem politologicznym, wskazując m.in. na terrorystyczne cechy ataku (Rapport, 2021, ss. 912–916) lub skupiając się na dyskursie polityków i partii na temat podwalin demokracji (np. w Finlandii i Szwecji) (Malkki, 2021, ss. 926–930). Analizy mediów rosyjskich z kolei nie były prowadzone w czasie bieżącym, tylko z odleglejszej perspektywy (miesiąc po wydarzeniach) (Slutskiy, Gavra, 2022), co zmienia również charakter występującej w relacjach medialnych narracji.

Zaprezentowane tutaj wyniki miały oczywiście swoje ograniczenia. Dotyczyły one przede wszystkim stosunkowo krótkiego okresu, co wynikało także z natężenia zainteresowania jednostkowym wydarzeniem (atak na Kapitol) i jego konsekwencjami. Zróżnicowany czas emisji serwisów informacyjnych z pewnością miał wpływ na rangę określonych tematów (selekcja) lub ich kontekstualizację (skrócenie bądź wydłużenie newsa). Warto jednak podkreślić porównawczy i jakościowy charakter przedstawionych wyników, który pozwala, zgodnie z zasadami KAD, zastanowić się nad dominującymi kategoriami występującymi w dyskursach medialnych w poszczególnych krajach.

BIBLIOGRAFIA:

- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe, IL: The Free Press.
- Biskupska, K. (2014). Analiza dyskursu i krytyczna analiza dyskursu. W: M.S. Szczepański, A. Śliz (red.). *Współczesne teorie społeczne. W kręgu ujęć paradygmatycznych*. Opole: Uniwersytet Opolski.
- Bourdieu, P. (2016). *O telewizji. Panowanie dziennikarstwa*. Tłum. K. Sztandar-Szatnderska, A. Ziółkowska. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Breuninger, K. (2020). *Trump refuses to accept election results, says it's 'far from over'*. CNBC. Pobrane z: <https://www.cnn.com/2020/11/07/trump-refuses-to-accept-election-results-says-it-is-far-from-over.html>.

- Büchel, F. et al. (2016). Building Empirical Typologies with QCA: Toward a Classification of Media Systems. *The International Journal of Press/Politics*, 21(2), 209–232.
- Dijk van, T. (2003). *Multidisciplinary CDA. W: Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinary*. Ed. G. Weiss, R. Wodak. New York: Palgrave Macmillan.
- Dijk van, T. (2009). News, Discourse, and Ideology. W: K. Wahl-Jorgensen, T. Hanitzsch (red.). *The Handbook of Journalism Studies*. New York, London: Routledge.
- Foucault, M. (2002). *Porządek dyskursu*. Gdańsk: Słowo/obraz/terytoria.
- Hanitzsch, T. (2007). Deconstructing Journalism Culture: Toward a Universal Theory. *Communication Theory*, 17, 367–385.
- Kiriya, I., Degtereva, E. (2010). Russian TV market: Between state supervision, commercial logic and simulacrum of public service. *Central European Journal of Communication*, 3, 1(4), 37–51.
- Krippendorff, K. 2004. *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology* (Second Edition), Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Lemke, J. L. 1995. *Textual Politics: Discourse and Social Dynamics*. London: Taylor&Francis.
- Mania, A. (2003). *Détente i polityka Stanów Zjednoczonych wobec Europy Wschodniej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Malkki, L. (2021). We Have All Been Warned: Public Debate on the Capitol Attack in Finland and Sweden. *Terrorism and Political Violence*, 33(5), 926–930. DOI 10.1080/09546553.2021.1932348.
- Monmouth University Poll. (2021). *National: Majority Back Capitol Riot Commission*. Monmouth University, 1–7. Pobrane z: https://www.monmouth.edu/polling-institute/documents/monmouthpoll_us_031721.pdf/.
- Pisarek, W. (1983). *Analiza zawartości prasy*. Kraków: OBP RSW “Prasa-Książka-Ruch”.
- Rapoport, D. (2021) The Capitol Attack and the 5th Terrorism Wave. *Terrorism and Political Violence*, 33:5, 912–916. DOI 10.1080/09546553.2021.1932338.
- Sasińska-Klas, T. (2014). *Analiza Dyskursywna i jej zastosowanie w badaniach na gruncie nauk społecznych*. W: P. Borowiec, R. Kłosowicz, i P. Ścigaj (red.). *Odmiany Współczesnej Nauki O Polityce* (s. 423–435). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Siegmund, A. (2018). *Kristallnacht, Reichspogromnacht, Novemberpogrome?* “Jüdische Allgemeine”. Pobrane z: <https://www.juedische-allgemeine.de/politik/kristallnacht-reichspogromnacht-novemberpogrome/>.
- Slutskiy, P., Gavra, D. (2022). Analysing Russian Reaction to 2021 U.S. Capitol Riots. *American Behavioral Scientist*. (online first) DOI 10.1177/00027642221078767.
- Stokols, E. (2021). *Trump vow to ‘never concede’ incites mob of supporters*. “Los Angeles Times”. Pobrane z: <https://www.latimes.com/politics/story/2021-01-06/ill-never-concede-trump-delivers-last-grievanced-gasps-to-supporters-as-congress-begins-to-ratify-his-defeat>.
- Szymańska, A. (2017). Polityka mniej groźna niż ekonomia? Relacje mediów i polityki w świetle wypowiedzi niemieckich dziennikarzy i polityków. *Political Preferences*, 16, 51–64. DOI 10.6084/m9.figshare.5605639.

- Węglińska, A. (2018). *Dziennikarze telewizji publicznej w Polsce. Między polityką, misją a rynkiem*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Wodak, R. (2011). Wstęp: badania nad dyskursem. Ważne pojęcia i terminy. W: R. Wodak, M. Krzyżanowski (red.). *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.
- Zięba, R. (2015). Implikacje stosunków polsko-amerykańskich dla polityki zagranicznej Polski. *Przegląd Politologiczny*, 2, 7–20. DOI 10.14746/pp.2015.20.2.1.